A magyar felsőfokú agrár-oktatás Erdélyben

Jakab Sámuel – Lukács Balázs

The Hungarian Agronomical High Education in Transylvania –

The study deals with the history of the Agronomical Academy of Kolozsvár (Cluj). It begins with a brief overview about the history of the agronomical education preceeding the establishment of the Academy. The Academy has opened its gates in 1869, in Kolozsvár, when the Roman Catholic Church had given its 400 ha large area for the use of the Academy. The Academy was constantly developing, in 1873 its building was finished, and the number of buildings grew constantly in the following decades. In 1919, the Academy became a Romanian school of agronomy, in 1940 with the rule-change, it became again Hungarian, but after WW2 it has been reconverted in Romanian. Hungarian education was done until 1949 on a separate Hungarian Faculty, and later as a section, until 1959, when it has been closed. In the following years, there has been a constant tendency in reducing the proportion of the Hungarian students and teachers. Their percentage has been reduced systematically, so in 1997 the number of the Hungarian teachers was only 2 of 209. Besides the Agronomical Academy of Kolozsvár, there has been established two other institutions: the Agronomical Institute in Nyárádszereda (Miercurea Nirajului), and the Agronomical Faculty of the Sapientia University in Marosvásárhely (Târgu Mureş).

A felsőfokú mezőgazdasági oktatásunknak meglehetősen korai előzményei vannak. Már a XVI–XVII. századi iskoláink némelyikében találkozunk a mezőgazdasági és gazdaságtani ismeretek tanításának kezdeteivel. E szerény kezdetek után a XVIII. század vége felé megjelennek az első agrár-profilú önálló intézmények is. Még ha nem is Erdélyről van szó, itt elsősorban a Tessedik Sámuel szarvasi iskolájára (1780), a keszthelyi Georgikonra gondolunk, mely abban az időben európai viszonylatban is úttörőnek számított. De ide kell sorolnunk a Tessedik programja alapján Nagyszentmiklóson létesített Nákó Kristóf „kis mezőgazdasági iskolája”-t is (1799).

A XIX. század nagyarányú történelmi változásai, a reformkor, az 1848–49-es forradalom lendülete, az azt követő időszak önszerveződése, a kiegyezés kínálta új lehetőségek nyomán az európai fejlődéshez felzárkózó, korszerű gazdaság, politikai társadalmi rend és szellemi élet születik meg. Ilyen körülmények között szükségként jelentkezett a magasabb fokú mezőgazdasági tanintézet létrehozása is. A kezdeményezés Baló István nevéhez fűződik, aki 1846-ban veti fel először a két évvel korábban gróf Teleki Domokos alapította Erdélyi Gazdasági Egyesületben (EGE) egy ilyen típusú intézmény létesítésének gondolatát. Baló István eleinte a jókora földterülettel rendelkező nagyenyedi iskolához kapcsolva képzelte el az új intézményt. A terv gyakorlati kivitelezésére azonban csak a kiegyezés utáni években, 1869-ben kerülhetett sor, amikor az EGE élén a múzeumalapító gróf Mikó Imre állt.¹

Ha eleinte még szóba jött is a nagyenyedi változat lehetősége, végül mégis Kolozsmonostor mellett döntöttek, amiben szerepe lehetett az Erdélyi Múzeum-Egyesület gazdag, az oktatás számára nélkülözhetetlen gyűjteményeinek, valamint az Erdélyi Római Katolikus Státussal kötött előnyös szerződésnek. E szerződés alapján az állam harminc évre bérbe vette a kolozsmonostori egyházi uradalom 755 holdas, tehát mintegy 400 ha területét, amely biztos alapja lett az intézet tangazdaságának. Megalakulásától napjainkig is e területeken folyik a mezőgazdasági gyakorlati oktatás. Ugyanakkor az intézet megszerezte az egykori jezsuita rendház XVI. századi épületeit, amelyekben ideiglenesen megkezdődhetett a tanítás. Ilyen lehetőségek mellett engedélyezi a két érdekelt szakminisztérium – királyi jóváhagyással – 1869 októberében a Kolozsmonostori Gazdasági Tanintézet létesítését és működését. Első igazgatójává az állattenyésztés kiváló szakemberét, Kodolányi Antalt nevezték ki.²

A tanulmányi idő három év volt, a felvételhez nem volt kötelező az érettségi. Az intézet nagyon jól átgondolt, igényes és sokoldalú elméleti, valamint gyakorlati képzést biztosított. A tanulmányok befejeztével a hallgatók kétféle bizonyítványt kaphattak: látogatási bizonyítványt (akik nem vizsgáztak), illetve végbizonyítványt (akik minden vizsgájukat sikeresen letették).

¹ Antal A.: *A Kolozsvári Mezőgazdasági Akadémia. = Az erdélyi felsőoktatás évszázadai.* Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete, Budapest, 1966, 142–151.

² Farkas Á.: *Erdély mezőgazdasága. = Centenárium.* 1884–1984. EMGE, 1944.

Az évek folyamán állandóan javult az intézet ellátottsága, s megeremődtek a hatékony oktatás és a kutatómunka feltételei. 1873-ban elkészült az intézet impozáns főépülete. 1902-ben felhúzták az első, ún. „benti” diákokthont. 1906-ban átadták rendeltetésének a tangazdaság épületeit, köztük a „kinti” diákokthont is. Évről évre javult a laboratóriumok felszereltsége, a gépekkel való ellátottság, ami alapul szolgált az oktatást tudományosan megalapozó kutatásnak. A tudományos igények növekedését jelzi az is, hogy a kezdeti kétholdas kísérleti telep 1914-ben már 14 holdra gyarapodott.³

A XX. század elején az intézet kétszer is nevet változtatott. Az első csupán annak következménye, hogy Monostort Kolozsvárhoz csatolták, s így 1903-tól felveszi a Kolozsvári Gazdasági Intézet nevet. Eredményes szakemberképzése és tudományos eredményei nyomán megnőtt az intézet társadalmi súlya, jelentősége.

Ezt a minőségi változást jelzi a második névcseré. A szakminisztérium 1906-ban egyetemi rangra emeli az intézetet, s ettől kezdve Kolozsvári Gazdasági Akadémia néven szerepel, Szentkirályi Ákos igazgatóval az élén. Felvételre csak érettségizettek jelentkezhettek, a végzős hallgatók *Oklevel gazda*-bizonyítványt kaptak.

Az ígéretes felfutás után 1914-ben, az általános mozgósítás miatt, az intézet beszünteti működését, s majd csak a háború végén, 1918-ban indult új évfolyam. Az uralomváltás utáni első, 1919–20-as tanévben párhuzamosan tanítanak román és magyar nyelven, de a következő évben már elnémult a magyar nyelvű oktatás. Ettől kezdve kizárólagosan román nyelvű 3 éves mezőgazdasági akadémiaként (*Academia Agricolă din Cluj*) működik, birtokba véve a magyar intézmény épületeit, tangazdaságát és felszereléseit. Az itt záruló első félévszázadnak mérlege 1 005 mezőgazdasági szakember felkészítése.⁴

1940-ben újraindult Kolozsváron a magyar nyelvű oktatás és ugyan-csak az EGE (1939-től Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet) kezdeményezésére mezőgazdasági főiskolává alakul át, amely egyévi megszakítással (1946–47) 1960-ig működött. Az 1945-ben Temesvárról visszaköltöztetett román főiskola mellett működő magyar részleg 1949-től önálló karrá alakult, majd 1959-ben felszámolták.

³ Uo.

⁴ Muntean, S. (szerk.): *Universitatea de Științe Agricole Cluj-Napoca 1869–1994*. Ministerul Învățământului, 1994.

Az 1948–1959-es időszakban a román fakultáson 892, a magyaron pedig 491 hallgató végzett, tehát a végzősök 35%-a magyar volt.⁵ Ezek a mezőgazdasági szakemberek – tanulmányaikat anyanyelvükön végezhettkék, de elsajátították a román szakterminológiát is – bárhol álltak is munkába, minden körülmények között jó teljesítményt nyújtottak. Az akkori magyar tanárok és hallgatók szerint a magyar tagozat működése idején nagyon jó volt a viszony a két tagozat tantestülete és hallgatói között. Nem okozott gondot a laboratóriumi felszerelés és a tangazdaság közös használata.

Az 1960–1993-as időszakban a magyar hallgatók részaránya 18,6 %-ra csökkent, de még mindig évente összesen 470 fő végez az akkori négy szakon, míg az 1994–2004-es időszakban az immár 14-re szaporodott szakon – beleszámítva a kihelyezett főiskolai szakokat is – összesen 556 magyar hallgató végzett. Ez évente már csak 61,5 főt jelent. A román anyanyelvű végzetekhez viszonyított arányt itt nem lehetett kiszámítani, mert nem sikerült beszerezniük a diplomázottak összlétszámát. Akármennyi is ez az arány, jóval alatta marad az erdélyi magyarság valós számarányának (az 1992-es népszámlálás szerint 20,7%). A többi romániai állami és magánfelsőoktatási intézetben tanuló magyar ajkú diákok aránya elenyésző. Ebből egyenesen következtethető az agrár-oktatás súlyos deficitje a romániai magyarság körében, mivel az országos átlaggal (35%) szemben a magyar lakosság esetében a mezőgazdasági foglalkoztatottság jóval magasabb.

A diákok részarányának csökkenésénél szembetűnőbb a magyar nemzetiségű oktatók csendes eltűnése a kolozsvári intézetből. A módszer rendkívül egyszerű és nagyon eredményes: a magyar nemzetiségű tanár nyugdíjba megy, helyébe pedig csak román nemzetiségűt alkalmaznak, egy távozó magyar után akár két románt is. Ezt a folyamatot az alábbi táblázat is tükrözi:

Év	Tanárok száma	Magyar tanárok száma	Részarányuk
1959	123	52	42,27%
1993	207	3	1,45%
1997	209	2	0,97%

⁵ Jakab S.: *Az erdélyi magyar felsőfokú mezőgazdasági oktatás. = Romániai magyar felsőoktatás. A Magyar Professzorok Világtanácsának csikszeredai konferenciája*, Hargita Megyei Tanácsa, 2001. 48–53.

1990-ben a magyar anyanyelvű tanárok és diákok által a magyar kar visszaállítására indított kezdeményezést a már Mezőgazdasági és Állatorvosi Egyetem szenátusa elutasította. 1991-ben közel egymillió aláírás erősítette meg a romániai magyarság anyanyelvű felsőoktatási igényét.

2000 februárjában a Romániai Magyar Demokrata Szövetség, a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete és a Bolyai Társaság közös megkeresést nyújtottak be Románia kormányához, a Román Közoktatási Minisztériumhoz, a Román Mezőgazdasági Minisztériumához és a Román Kisebbségügyi Hivatalhoz, amelyben, az érvényben lévő törvények értelmében, kéri a felsőfokú magyarnyelvű mezőgazdasági oktatásnak a Kolozsvári Mezőgazdasági Egyetem keretében történő újraindítását.

Ezen az áldatlan helyzeten próbált némiképpen változtatni, javítani a Csíkszeredában 1992-ben, majd Nyárádszeredában 1993-ban elkezdődött levelező távoktatásos szakemberképzés, magyarországi egyetemek kihelyezett tagozataiként. A Gödöllői Agrártudományi Egyetem (ma Szent István Egyetem) csíkszeredai Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány Oktatási Központjában 1992–1999 között 134 agrárgépészmérnök szerzett diplomát, továbbá 85 hallgató részesült posztgraduális képzésben. A Budapesti Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem (ma Budapesti Corvinus Egyetem) nyárádszeredai Bocskai István Alapítvány Oktatási Tagozatán az eddig végzett kilenc évfolyamon 264-en szereztek kertészmérnöki oklevelet és 17 fiatal oktató kapott indíttatást doktori képzésre. Közülük többen már meg is szereztek a tudományos fokozatot. A nyárádszeredai Oktatási Tagozat négy évfolyamán 160 hallgató kezdte el a 2005–2006-os tanévet. Ezt az oktatási formát magyarországi bizottság akkreditálta.

A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen 2002-ben okleveles kertészmérnöki szak indult 30 fős jóváhagyott évfolyammal. Az elképzelés az volt, hogy miután akkreditálják a szakot, az egyetem átveszi a nyárádszeredai főiskolai szintű kertészmérnöki képzést is. Az egyetemnek a bolognai folyamat szellemében való átszervezése következtében, pillanatnyilag még nem világos, hogy miképpen fog alakulni a két oktatási forma viszonya.

A 2005–2006-os tanévben elkezdte működését Nagyváradon a Debreceni Egyetem kihelyezett tagozataként az általános mezőgazdasági mérnöki képzés.

Az 1869-ben létesült Kolozsmonostori Mezőgazdasági Tanintézetben, a későbbi Kolozsvári Gazdasági Akadémián az oktatás mellett tudományos kutatás is folyt. Említésre méltó Vörös Sándor, Kodolányi Antal, Szentkirá-

lyi Ákos, id. Seyfried Károly, Solt Jenő ilyen irányú tevékenysége. Kiemelkedő kutatómunkát végzett Páter Béla, aki Európában elsőként létesített gyógynövénykutató állomást, ahol gyógynövénytermesztést, -gyűjtést és -feldolgozást végeztek.

Az első világháború utáni rendszerváltás derékba törte a magyar agrárkutatást. A kolozsvári akadémián a magyar nyelvű oktatás megszűntével márcsak Páter Béla botanikus és Farkas Árpád, az üzemszervezés és állattenyésztés kiváló művelője folytathatott tanári és kutatói tevékenységet. Több tanulmányuk és szakkönyvük is megjelent.

1940 és 1944 között az újból megnyílt magyar nyelvű Kolozsvári Gazdasági Akadémián jelentős agrárkutatás indult be, ámde ennek kiteljesedését megghiúsították a történelmi körülmények.⁶

A XIX. század első időszaka és főleg a reformkor a mezőgazdaságban általában, de inkább a szőlőművelésben és borászatban a modern törekvések első jeleinek lehet a tanúja. A XVIII. századbéli kéziratok tanácsok és feljegyzések után a nyomtatott szakirodalom első kötetei igyekeznek a tudományos alapon álló szőlőművelés úttörőinek segítségét nyújtani.

Az első erdélyi szőlészeti és borászati szakírók közül Naláczi József és Milotai Ferenc érdemel kiemelést. Naláczi A. Chaptal munkáját dolgozza át erdélyi (pl. celnai, tancsi) példákkal (1814). Milotai, korának egyik legjelentősebb szakembere, önálló munkákat jelentet meg: *A szőlőművelés és borokkal való bánás* (Nagyenyed, 1830), *Gazdasági Katechezis* (Kvár, 1832) és *Az erdélyi gazda* (Nagyenyed, 1839).⁷

Az erdélyi magyar agrártudományi életben, a XIX. század második felétől kezdődően, fontos szerepet játszott az Erdélyi Gazdasági Egylet és az EME. Részben ezek támogatásával láttak napvilágot a XIX. század közepétől jelentősebb magyar agrártudományi közlemények és szakkönyvek. Kocsányi Béla *A magyar gazdasági szakirodalom könyvészete 1860–1888 c.* munkája ötvenhét – Erdélyben megjelent vagy Erdélyről szóló – gazdasági műről tesz említést. Ezek témaköre: a mezőgazdaság általában, az üzemtani számvitel, a szőlészet és borászat, az állattenyésztés és takarmányozás, a talajművelés és növénytermesztés, a kertészet, a géptan és a növényélettan.⁸ Átfogják tehát a mezőgazdaság csaknem valamennyi ágazatát.

⁶ Farkas Á.: *Erdélyi kisgazdaságok törkeviszonyai*. Minerva, Kolozsvár, 1941. továbbá Farkas Á.: *Magyarország talajerőmérlege*. Magyar Gazdaságkutató Intézet, 1942.

⁷ Csávosy Gy.: *Jó boroknak szép hazája, Erdély*. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 2002.

⁸ Farkas 1944: i. m.

Az Erdélyi Gazdasági Egylet (EGE), majd az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület (EMGE) könyvkiadó vállalata 1887 és 1940 között 106 mezőgazdasági szakkönyvet jelentetett meg, melyek növénytermesztési, állattenyésztési, tejgazdasági, jogi és közgazdasági, gyógynövény-termesztési, üzemtani, kertészeti, valamint mezőgazdasági-ipari témákról szóló tanulmányokat tartalmaztak.⁹

Nem feledkezhetünk meg az 1869-ben indult *Erdélyi Gazda* című, havonként 32 oldalas terjedelemben megjelenő tudomány-népszerűsítő folyóiratról sem, melynek példányszáma Szász Pál elnöksége idején az 1940-es években, elérte a ma szinte hihetetlennek tűnő 61 000-et.

Az 1948–1959-es időszakban kiemelkedő szerepet játszott a Kolozsvári Mezőgazdaság-tudományi Intézet magyar tannyelvű kara. A fakultás kezdettől fogva fontos feladatának tekintette a tudományos tevékenységet. Az alap kutatásban és az alkalmazott tudományokban elért eredményekről rövid időn belül számos tanulmány és szakkönyv jelent meg magyar nyelven. Kiemelendők Nyárádi Antal (1953, 1957, 1958) botanikai, Csapó M. József (1948, 1951, 1957, 1958) talajtani, Kós Károly (1952) mezőgazdasági-építészeti, Szopos András és Antal Dániel (1957, 1958) növénytermesztési, Lám Béla és Antal András (1861) gépesítési, Lazányi Endre (1960, 1962, 1969) genetikai és növény-nemesítési tárgyú publikációi. Megemlíthető továbbá Papp István és Nagy Miklós (1956, 1972) állattenyésztési, Veress István (1959, 1967) és Palocsay Rudolf gyümölcstermesztési, Papp Géza és Orbán László (1963) agrometeorológiai, Dankanits László (1967) agrokémiai és Kovács Béla (1953, 1958, 1959) agrotechnikai témában megjelent szakkönyvei.¹⁰

A magyar kar felszámolása után egy ideig még az intézetben maradt magyar anyanyelvű oktatók, a megváltozott körülmények között, tovább folytatták a tudományos tevékenységet és kutatási eredményeik közreadását, természetesen román nyelven. Ezek közül jelentősebbek Pázmány Dénes botanikai, Nagy Miklós állattenyésztési, Sebők M. Péter földműveléstani és szántóföldi növénytermesztési, Mózes Pál és Páll Olga növénykórtani és -védelmi, Titz Lajos talajjavítási, Nagy Zoltán öntözéses növénytermesztési, Sebők Klára genetikai, Erdélyi István rétleleglős munkái.

Az 1948–1959-es időszakban végzett 474 magyar agrárszakember közül többen is elhelyezkedtek az ország különböző kutatóintézeteiben és ku-

⁹ Uo.

¹⁰ Antal: *i. m.*

tatóállomásain. Ezek közül kiemelkedő eredményeket ért el Botár Andor a bogyós termésűek nemesítésében, Székely József a növényvédelemben, Tamás Lajos a takarmánynövények és a burgonya termesztésében, Márkus István és Máthé István a talajok tápanyag-utánpótlásában és földművelés-tanban, Nagy Mihály a talajok vízgazdálkodása terén, Csapó J. József az agrokémiában, Bedő Imre és Jánosi Zsigmond a burgonya nemesítésében és termesztésében, Szabó Cs. József a burgonyakártevők elleni védelemben, Csávossy György a borászatban, Kovács Adorján a szőlőtermesztésben, valamint Sipos György a szántóföldi növénytermesztésben.

A Kolozsvári Mezőgazdaság-tudományi Intézet neveltje Dimény Imre professzor, Magyarország egyik legsikeresebb földművelésügyi minisztere, aki Magyarország mezőgazdaságának több ágazatát is a világ élvonalába juttatta.

Erdélyi kutatóink közül nemzetközileg is elismert eredményeket ért el László Gyula mikrobiológus a szőlőtermesztés és borászat terén, valamint a rózsanemesítő Füzy Sándor, Mühle Árpád, Palocsay Rudolf és Wagner István. E sikerek ellenére azonban végkövetkeztetésként megállapítható, hogy a magyar nyelvű felsőfokú mezőgazdasági oktatásban bekövetkezett többszöri megszakítás nem kedvezett a jól kiépített, alapkutatásokra is alkalmas, tudományos műhelyek kialakulásának.¹¹

Nagy reményeket fűzünk a Sapientia–EMTE marosvásárhelyi karán 2002-ben beindult okleveles kertészmérnökképzéshez. Itt nagyon körültekintően történik az oktatói testület kiépítése. A fiatal tanári gárda igen ígéretesnek mutatkozó, részben nemzetközi kapcsolatokra épülő kutatási témákba kezdett. Noha sok minden még az építkezési fázisban van, az emberi anyagon nem fog múlni, hogy néhány éven belül nemzetközileg is jegyzett tudományos műhellyé nője ki magát.

¹¹ Sebők M. P. – Nagy Z. – Antal A.: *Az erdélyi magyar agrárszakemberek kutatómunkája. = Tizenkét év összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről.* III. 2002. 208–218.